

Drs. A. Boers

No. 4.71

VERSCHILLEN IN RENTABILITEIT
EN FINANCIËLE POSITIE TUSSEN BEDRIJVEN
VAN JONGERE EN DIE VAN OUDERE
ONDERNEMERS IN DE GLASTUINBOUW

December 1976

226
4.71 B

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Tuinbouw

J32388

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	5
1. INLEIDING	7
2. LEEFTIJD EN OPVOLGINGSSITUATIE	8
3. RENTABILITEIT, FINANCIËLE POSITIE EN INVESTERINGS- ACTIVITEIT IN RELATIE TOT DE FASE IN DE BEROEPS- CYCLUS	12
4. DE FINANCIËLE POSITIE VAN JONGE GLASTUINDERS	19
4.1 De liquiditeit op korte termijn	19
4.2 De liquiditeit op lange termijn	21
4.3 De rentabiliteit	22
4.4 De besparingscapaciteit	23
4.5 Samenstelling van de toename van het eigen vermogen in de periode van 31 december 1973 tot 31 december 1974	28
5. SLOTBESCHOUWING	32
6. SAMENVATTING	34
7. SUMMARY	37
BIJLAGEN	
1. Balans per 31 december 1974 van glasbedrijven met één ondernemer	39
2. Samenstelling van het vreemd vermogen per 31 december 1974 van glasbedrijven met één on- dernemer	40
3. Structuur der activa en passiva per 31 decem- ber 1974 van glasbedrijven met één ondernemer	41
4. Vermogensmutaties in 1974 van glasbedrijven met één ondernemer	42
5. Kapitaalmutaties in 1974 van glasbedrijven met één ondernemer	43
6. Diverse kengetallen ter beoordeling van de fi- nanciële positie in 1974 van glasbedrijven met één resp. meerdere ondernemers	44

Woord vooraf

De glastuinbouw wordt de afgelopen jaren in steeds sterkere mate geconfronteerd met teruglopende bedrijfsresultaten. Voor de voorziening in de sterk stijgende vermogensbehoeften moet, bij het in onvoldoende mate beschikbaar komen van eigen financieringsmiddelen, steeds meer een beroep gedaan worden op vreemd vermogen. Een zodanig financieringsgedrag leidt tot een zwakkere vermogens- en liquiditeitspositie.

In publikatie No. 4.65 van het LEI werd het beeld geschetst van de financiële positie van de jonge beginnende glastuinders op het moment van de bedrijfsoverneming.

In dit onderzoek is nagegaan welke factoren bij de problematiek van jongere en oudere ondernemers een rol spelen.

Enerzijds kan hier gedacht worden aan technisch-economische factoren zoals verschillen in bedrijfsomvang en in leeftijd (moderniteit) van het produktie-apparaat, anderzijds aan een samenhang van de leeftijd van de ondernemer met de vermogensverhouding, bedrijfsresultaten, besparingscapaciteit, financieringsgedrag en de liquiditeitspositie.

Voor het onderzoek is in belangrijke mate gebruik gemaakt van de gegevens die ten behoeve van het jaarlijkse rentabiliteits- en financieringsonderzoek (1974) in de verschillende takken van glastuinbouw zijn verzameld.

Het onderzoek is verricht door drs. A. Boers van de afdeling Tuinbouw.

Den Haag, december 1976

De Directeur

(A. Maris)

1. Inleiding

De problematiek van de jonge glastuinders staat momenteel sterk in de belangstelling. De discussie concentreert zich op de vraag in hoeverre deze problematiek specifiek veroorzaakt wordt door een achterblijvende rentabiliteit, b.v. als gevolg van kleine, verouderde bedrijven, dan wel door een mede als gevolg van de hoge financieringslasten (rente en aflossing) te geringe liquiditeit.

Een bijdrage tot deze discussie kan worden geleverd door de feitelijke situatie op de bedrijven met jonge ondernemers te schetsen 1). Daartoe zullen diverse factoren en kengetallen, die gezamenlijk de financiële positie bepalen van bedrijven met jongere en oudere ondernemers met elkaar worden vergeleken.

Voordat deze vergelijking wordt gemaakt, zal eerst een overzicht worden gepresenteerd van de leeftijdsopbouw van de ondernemers. Voor een indeling naar leeftijd zal rekening moeten worden gehouden met het feit dat op een aantal bedrijven meerdere ondernemers voorkomen (firma's). Een firma of maatschap wordt hier gedefinieerd als een samenwerkingsverband tussen meerdere personen die gezamenlijk juridisch eigenaar van de onderneming zijn. Dit houdt in deelname in het vermogen en in de winst van de firma. De deelgenoten in een firma kunnen in een verschillende relatie tot elkaar staan, zoals:

- de vader-zoon firma als overgangsfase naar volledige zelfstandigheid;
- de firma van broers als gemeenschappelijke volledige zelfstandigheid.

Ten slotte is het voor een goede indeling naar leeftijd van belang om bij bedrijven met oudere ondernemers rekening te houden met de opvolgingssituatie.

1) De gegevens zijn afkomstig van 237 bedrijven van het Rentabiliteits- en Financieringsonderzoek in de tuinbouw in 1974. Deze onderzochte bedrijven vormen een a-selecte steekproef uit de geïnventariseerden van de landbouwtelling 1972, met een agrarisch hoofdberoep en een bedrijf groter dan 60 sbe, waarvan 60% of meer behoort tot de glasteelten.

2. Leeftijd en opvolgingssituatie

Het gevoerde bedrijfsbeleid met betrekking tot het geheel van de verkrijging en aanwending van financieringsmiddelen kan samenhangen met de leeftijdsfase van de ondernemer en met de opvolgingssituatie op het bedrijf. Daarom is een indeling van de bedrijven gemaakt naar de leeftijd van de ondernemer (tabel 2.1). Bij bedrijven met meerdere ondernemers is de leeftijd van de oudste ondernemer genomen. De klasse tot 36 jaar omvat een derde van alle bedrijven, de klasse van 36 tot 50 jaar 38% en de klasse vanaf 50 jaar 29%.

Tabel 2.1 Aantal glasbedrijven ingedeeld naar leeftijd van de oudste ondernemer (in procenten)

Leeftijdsklasse van de oudste ondernemer (in 1974)	Aantal bedrijven	Aantal ondernemers per bedrijf
tot 36 jaar	33	1,07
36 - 50 jaar	38	1,12
50 jaar en ouder	29	1,58
Totaal	100	1,24

Het is duidelijk dat het aantal ondernemers per bedrijf in de groep bedrijven met een oudere (oudste) ondernemer groter is dan in de groepen bedrijven met jongere (oudste) ondernemers.

In de groep bedrijven met ondernemers van 50 jaar en ouder treffen we veel firma's aan. De leeftijdsopbouw ziet er sterk verjongd uit, wanneer we de jongere medefirmanten in onze beschouwingen betrekken (tabel 2.2). In deze tabel is af te lezen dat 66% van alle ondernemers geheel zelfstandig werkzaam is op het bedrijf. De overigen delen het ondernemerschap met één of meer broers (16%) of vormen een vader-zoon firma (18%).

In de leeftijdsgroepen tot 36 jaar en van 50 jaar en ouder zijn relatief veel ondernemers werkzaam in een vader-zoon firma (resp. 23 en 31%). Deze vorm van samenwerking komt in de leeftijdsgroep 36 - 50 jaar zeer weinig voor. Verreweg de meeste ondernemers (79%) zijn in deze groep geheel zelfstandig. Bij ondernemers tot 36 jaar komen gemeenschappelijke exploitaties tussen broers in wat mindere mate voor dan bij ouderen.

Tabel 2.2 De "ondernemingsvorm" 1) per leeftijdsklasse van de ondernemer in 1974 (aantal ondernemers per leeftijdsklasse in procenten)

	Ondernemingsvorm 1)			
	totaal	bedrijf met één ondernemer	broers	firma vader-zoon
Aantal bedrijven(in %)	100	81	9	10
sbe		194	383	295
Leeftijdsklasse van de ondernemer:				
tot 36 jaar	40 (=100%)	64	13	23
36 - 50 jaar	35 (=100%)	79	18	3
50 jaar en ouder	25 (=100%)	52	17	31
Totaal	100 (=100%)	66	16	18

1) Bedrijven met resp. één of meerdere ondernemers.

De gemiddelde bedrijfsomvang loopt per ondernemingsvorm sterk uiteen. De firma's van broers zijn aanzienlijk groter dan de bedrijven met één ondernemer (resp. 383 en 194 sbe gemiddeld per bedrijf), terwijl de firma's van vader en zoon een tussenpositie innemen (295 sbe).

In hoeverre de samenhang tussen ondernemingsvorm en bedrijfsomvang ook bestaat voor elke leeftijdsgroep binnen de ondernemingsvormen wordt behandeld in hoofdstuk 3 (blz. 16 en 17) en in bijlage 6.

Tabel 2.3 De leeftijd van de ondernemer per "ondernemingsvorm" in 1974 (aantal ondernemers per "ondernemingsvorm" in procenten)

Leeftijdsklasse van de ondernemer	Ondernemingsvorm			
	totaal	bedrijf met één ondernemer	broers	firma vader-zoon
tot 36 jaar	40	38	34	51
36 - 50 jaar	35	42	39	6
50 jaar en ouder	25	20	27	43
Totaal	100	100	100	100

Tabel 2.3 geeft de leeftijdsopbouw van de ondernemers in de drie "ondernemingsvormen" aan. De groep vader-zoon firma's bestaat hoofdzakelijk uit ondernemers tot 36 jaar (51%, de zonen) en ondernemers ouder dan 49 jaar (43%, de vaders).

Bij de firma's van broers is de leeftijdsopbouw wat gelijkmatiger over de leeftijdscategorieën verdeeld. Degenen die geheel zelfstandig zijn, zijn voornamelijk van jongere (38%) en van middelbare leeftijd (42%).

De drie groepen naar aantal en samenstelling van de ondernemers onderscheiden bedrijven zijn vervolgens onderzocht naar de opvolgingssituatie. Een antwoord op de vraag of een opvolger aanwezig is op het bedrijf is vaak met redelijke zekerheid alleen maar te geven wanneer de oudste ondernemer ouder is dan 49 jaar. Wanneer dit nog niet het geval is, is de opvolging in de meeste gevallen nog onbekend en ook niet relevant. Voor deze groep wordt dan ook geen poging gedaan om deze te achterhalen.

Dit betekent dat voor bedrijven met één ondernemer de opvolgingssituatie slechts is vastgelegd als de ondernemer 50 jaar of ouder is. Bij vader-zoon firma's is de opvolging vanzelfsprekend geregeld. Het bleek dat de oudste firmant steeds 50 jaar of ouder is, zodat deze firma's als één groep kunnen worden behandeld. Ook bij firma's tussen broers is de opvolgingssituatie slechts onderzocht, indien de oudste firmant 50 jaar of ouder is.

De onderzochte bedrijven bestaan, blijkens tabel 2.4, voor 81% uit bedrijven met één ondernemer, voor 10% uit vader-zoon firma's en voor 9% uit firma's van broers.

Op 71% van de bedrijven is de oudste ondernemer jonger dan 50 jaar en op ruim driekwart van de overige bedrijven blijkt de opvolging geregeld te zijn. Laatstbedoelde bedrijven bestaan voor de ene helft uit firma's en voor de andere helft uit bedrijven met één ondernemer.

Tabel 2.4 Ondernemingsvorm (bedrijf met één resp. meerdere ondernemers) en opvolgingssituatie in 1974. Aantal bedrijven in % per leeftijdsklasse

	Leeftijd van de oudste ondernemer (in jaren)			
	totaal	tot 36	36 - 50	50 en ouder
Bedrijven met één ondernemer				
met opvolger	11			11
zonder opvolger	5			5
opvolging niet bekend	<u>65</u>	<u>31</u>	<u>34</u>	<u>0</u>
	81	31	34	16
Firma's				
Vader-zoon firma's	10			10
Firma's van broers				
met opvolger	2			2
zonder opvolger	1			1
opvolging niet bekend	<u>6</u>	<u>2</u>	<u>4</u>	<u>0</u>
	9	2	4	3
	100	100	100	100
Alle bedrijven				
met opvolger	23			23
zonder opvolger	6			6
opvolging niet bekend	<u>71</u>	<u>33</u>	<u>38</u>	<u>0</u>
Totaal	100	33	38	29

3. Rentabiliteit, financiële positie en investeringsactiviteit in relatie tot de fase in de beroepsacyclus

De in tabel 2.4 gemaakte leeftijdsindeling zal als globale basis dienen voor verder onderzoek naar de financiële positie van glasbedrijven. Met het oog op de onderlinge vergelijkbaarheid van de leeftijdscategorieën heeft eerst een confrontatie plaats van bedrijven met één ondernemer. Ten behoeve van een scherpere scheiding van jongeren en ouderen wordt het aantal leeftijdscategorieën uitgebreid tot vijf, door elk der beide leeftijdsklassen beneden 50 jaar onder te verdelen in twee sub-groepen. De groep bedrijven waarvan de ondernemer 50 jaar of ouder is, is gesplitst in een groep met een geregelde toekomstige opvolging en in een groep waar dit niet het geval is.

Verschillen in kengetallen bij bedrijven met ondernemers van verschillende leeftijd zijn bij het ene kengetal duidelijker en meer betrouwbaar dan bij het andere kengetal. Voorzichtigheid met conclusies is vooral vereist bij het beoordelen van verschillen in stroomvariabelen, zoals mutaties in eigen, resp. vreemd vermogen en investeringsactiviteit, omdat de waarnemingen slechts op één jaar betrekking hebben. Toestandsvariabelen zoals solvabiliteit en leeftijd van de duurzame produktiemiddelen (d.p.m.) zijn meestal niet zo sterk aan jaarlijkse schommelingen onderhevig.

In het vervolg van dit hoofdstuk wordt tabel 3.1 nader toegelicht en uitgewerkt. Een grafische weergave van het cijfermateriaal uit deze tabel is opgenomen in grafiek 3.1, blz.14.

De gemiddelde bedrijfsomvang van de onderzochte bedrijven vertoont een licht dalend verloop naarmate de leeftijd van de ondernemer toeneemt. Jongere ondernemers hebben in het algemeen grotere (gemeten in sbe) bedrijven dan ouderen. Indien echter op de bedrijven van ouderen een opvolger aanwezig is, komt dit reeds vóór de (gedeeltelijke) bedrijfsovername tot uitdrukking in een grotere bedrijfsomvang, in vergelijking met de situatie waarin de opvolger nog niet bekend is.

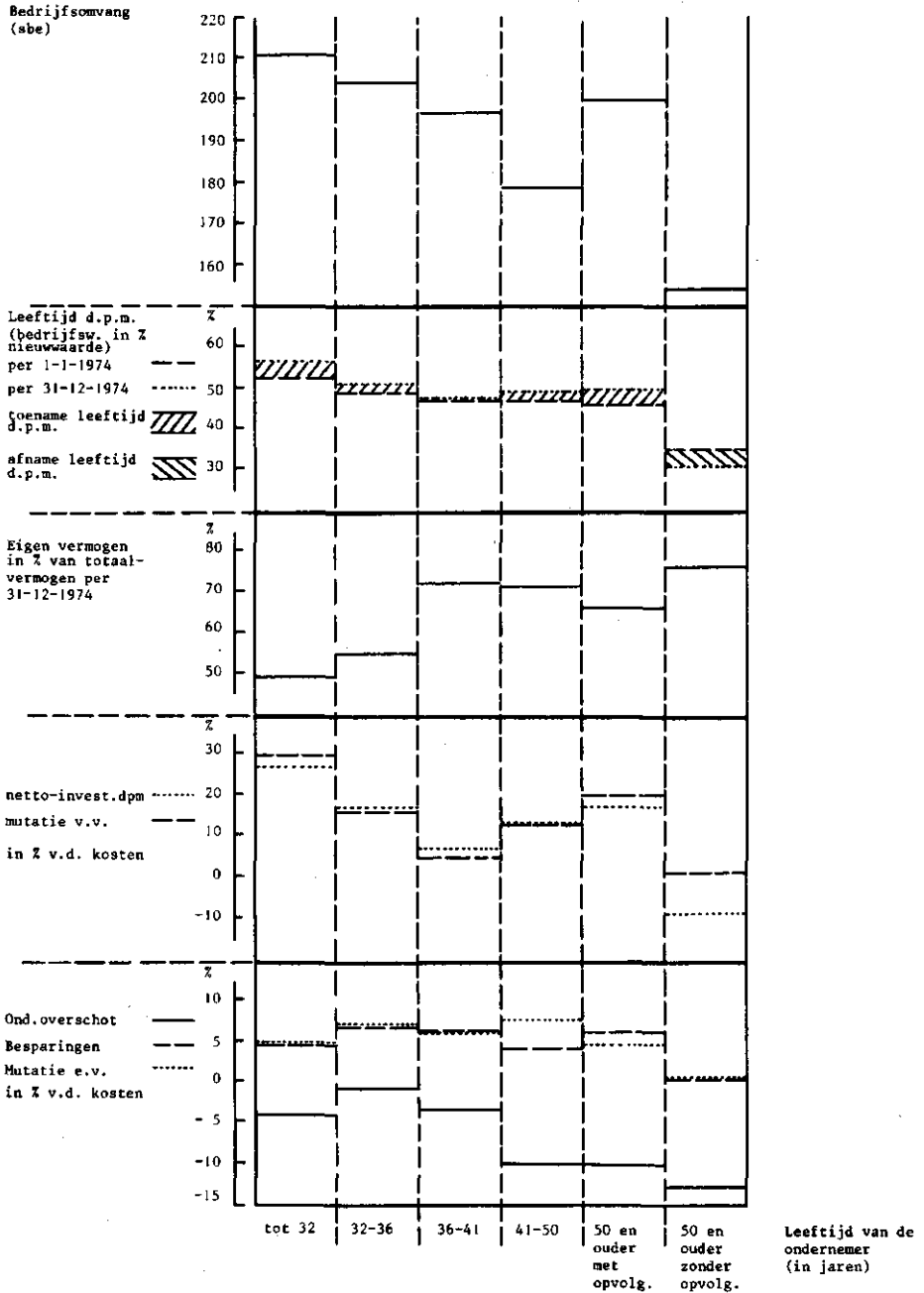
Een relatie tussen leeftijd van de ondernemer en bedrijfsresultaten komt niet zo duidelijk naar voren; toch hebben de jongere leeftijdscategorieën (jonger dan 41 jaar) gemiddeld een minder laag ondernemersoverschot dan de ouderen. De jongeren weten deze relatief hogere winstgevendheid niet om te zetten in een eveneens relatief ruimere besparingscapaciteit, resp. grotere uitbreiding van het eigen vermogen ter versterking van de financiële positie. In hoofdstuk 4 wordt hierop nog nader teruggekomen, waarbij ook zal worden nagegaan in welke mate het eigen vermogen toeneemt door herwaardering van de activa.

Tabel 3.1 Diverse kengetallen in 1974 ter beoordeling van de financiële positie van glasbedrijven met één ondernemer, per leeftijdsklasse van de ondernemer

	Leeftijd van de ondernemer (in jaren)						50 en ouder	met opvolger	zonder opvolger
	tot 32	32 - 36	36 - 41	41 - 50	50	50 en ouder			
Aantal bedrijven	32	36	34	42	22	14			
sbe	211	204	197	179	200	156			
Kosten 1974	197400	222200	199600	175400	199200	147900			
Solvabiliteit (ult.1974)	49	55	72	71	66	76			
Leeftijd duurz.prod.midd. (bedrijfsw.in % nieuww.)									
per 1-1-1974	52,1	48,7	46,5	46,6	45,5	34,4			
per 31-12-1974	56,3	50,4	47,4	48,8	49,6	30,7			
Rentabiliteit (ondernemersoverschot in % v.d. kosten - 1973	-1,3	5,9	2,8	-2,4	-5,0	-9,3			
- 1974	-4,6	-0,8	-3,3	-9,9	-9,8	-12,7			
- 1973 en 1974 (gewogen gemidd.)	-3,0	2,1	-0,5	-6,4	-7,6	-11,1			
Besparingen	9200	15200	12700	7600	12500	600			
idem, in % kosten	4,6	6,8	6,4	4,4	6,3	0,4			
Mutatie eigen vermogen 1)	9500	15500	12200	13000	8900	700			
idem, in % kosten	4,8	7,0	6,1	7,4	4,5	0,5			
Mutatie vreemd vermogen	58800	35300	9100	22300	40300	1600			
idem, in % kosten	30	16	5	13	20	1			
Netto-investeringen	53400	38100	14200	22300	34000	-13000			
idem, in % kosten	27	17	7	13	17	-9			

1) Excl. herwaardering van de activa. Deze vorm van toeneming van het eigen vermogen wordt uitvoerig behandeld in 4.5 blz. 28.

Grafiek 3.1 Grafische voorstelling van enkele kengetallen in 1974 ter beoordeling van de financiële positie van glasbedrijven met één ondernemer, naar leeftijdsklasse van de ondernemer

Een ratio die zeer duidelijk een directe samenhang met de factor leeftijd vertoont, is de solvabiliteit. Naast het grote niveauverschil in gemiddelde solvabiliteit per leeftijdsgroep is ook de spreiding over de solvabiliteitsklassen erg illustratief (tabel 3.2). Bijna driekwart van de twee jongste leeftijdsgroepen heeft een lagere solvabiliteit dan 60%, terwijl dit voor de overige leeftijdsgroepen slechts voor een derde à een kwart van de bedrijven geldt 1).

Tabel 3.2 Spreiding van de solvabiliteit, aantal bedrijven in procenten per leeftijdsklasse van de ondernemer (bedrijven met één ondernemer)

Eigen vermogen in % van het totaal vermogen	Leeftijd van de ondernemer (in jaren)					
	tot 32	32-36	36-41	41-50	50 en ouder	
					met opvolger	zonder opvolger
	%	%	%	%	%	%
minder dan 20%	8	1	-	2	-	-
20 - 40%	16	21	6	10	17	-
40 - 60%	50	50	20	21	9	21
60 - 80%	16	12	34	26	44	52
80 - 100%	10	16	40	41	30	27
totaal aantal be- drijven	100	100	100	100	100	100

De relatie tussen de leeftijd van de ondernemer en de solvabiliteit staat niet op zichzelf, maar blijkt in samenhang te moeten worden gezien met de moderniteit van het produktie-apparaat. De relatie tussen deze laatste factor (weergegeven als de bedrijfswaarde van de duurzame produktiemiddelen in % van de nieuwwaarde) en de leeftijd van de ondernemer is het spiegelbeeld van de relatie solvabiliteit en leeftijd van de ondernemer. Jongere ondernemers hebben naast een gemiddeld zwakke solvabiliteit een relatief nieuw produktie-apparaat. Dit is voor een beoordeling van de financiële positie van groot belang, omdat deze bedrijven in staat moeten worden geacht hun minder gunstige solvabiliteitspositie met behulp van een relatief nieuw (en modern ingericht?) pakket duurzame produktiemiddelen in de toekomst te kunnen verbeteren.

Het verband tussen solvabiliteit en ouderdomspercentage van de duurzame produktiemiddelen is ook in de laatste fase van de beroepsacyclus aanwezig. Op de bedrijven waar geen opvolger bekend is, treffen we een hoge solvabiliteit en een verouderd produktie-

1) Zie ook grafiek 3.2, blz.18.

apparaat aan. Is de opvolging wel geregeld dan is gemiddeld meer aandacht besteed aan het op redelijk peil houden van het produktieapparaat door regelmatig vrijkomende afschrijvingsbedragen te herinvesteren en tevens het bedrijf uit te breiden (in de breedte en in de diepte). In de hiermede gepaard gaande vermogensbehoeften is voor een deel voorzien door een relatief grote uitbreiding van het vreemde vermogen, hetgeen de solvabiliteit heeft doen dalen.

Het verband tussen de leeftijd van de ondernemer en de netto-investeringen in duurzame produktiemiddelen in % van de kosten (globale relatieve norm voor uitbreiding - in de breedte en diepte - van het produktieapparaat) is vergelijkbaar met de relatie tussen leeftijd van de ondernemer en ouderdomspercentage van het pakket duurzame produktiemiddelen. Jongeren ontplooiden gemiddeld een grotere investeringsactiviteit dan ouderen. Wanneer bij de groep ouderen een opvolger bekend is, heeft dit duidelijk een stimulerende invloed op de investeringsactiviteit. Met uitzondering van de ouderen zonder opvolger, hebben alle leeftijdsgroepen positieve netto-investeringen. Dit heeft tot gevolg dat alle ouderdomspercentages in meer of mindere mate zijn gestegen (verjonging van het produktieapparaat), behalve dat van de ouderen zonder opvolger (daling van 34,4 naar 30,7).

Opvallend is de sterke band tussen de netto-investeringen en de mutaties in het vreemde vermogen. In alle leeftijdscategorieën zijn beide grootheden vrijwel aan elkaar gelijk. Een en ander kan op globale wijze zo worden voorgesteld dat voor vervanging van de (economisch) versleten duurzame produktiemiddelen de vrijgekomen gelden uit afschrijvingen (eigen middelen) zijn gebruikt, en dat uitbreidingen vrijwel geheel gefinancierd zijn met nieuw aangetrokken vreemde middelen (totaal nieuwe leningen minus aflossingen op bestaande leningen). De overige beschikbaar gekomen eigen middelen (uit besparing en overige vermogensmutaties) hebben gediend voor uitbreiding van de deelnemingen en beleggingen en voor versterking van de liquiditeitspositie (liquide en vlot-tende middelen).

De verhouding tussen de mutatie van het eigen vermogen (excl. de herwaardering van de activa) en het vreemde vermogen in 1974 was voor alle leeftijdscategorieën zodanig dat dit financieringsgedrag (lage "solvabiliteit" van de middelenverzekrijging) verantwoordelijk was voor een daling van de solvabiliteit.

In hoeverre bestaat er verschil tussen bedrijven met één ondernemer en firma's?

In bijlage 6 worden beide typen bedrijven per leeftijdscategorie onderscheiden. Gezien het betrekkelijk kleine aantal firma's moet aan de waargenomen verschillen geen al te grote betekenis worden toegekend. Volstaan wordt met het geven van enkele algemene conclusies: in alle leeftijdsgroepen geldt dat firma's, vergele-

ken met bedrijven met één ondernemer, gemiddeld per bedrijf, een belangrijk grotere bedrijfsomvang (gemeten in sbe), een hogere solvabiliteit, een ouder produktieapparaat (bedrijfswaarde in % van de nieuwwaarde), een betere rentabiliteit, een hogere besparingscapaciteit (zowel in guldens, als in % van de kosten) en hierdoor een grotere mutatie in het eigen vermogen hebben.

De investeringsactiviteit blijkt niet direct samen te hangen met de "ondernemingsvorm". De situatie in de ene leeftijdsgroep is per "ondernemingsvorm" precies omgekeerd aan die in een andere leeftijdsgroep. Dit geldt ook voor de mutatie in het vreemde vermogen die direct samenhangt met de additionele vermogensbehoefte die ontstaat door al dan niet grote investeringsactiviteit.

Grafiek 3.2 Spreiding van de solvabiliteit, per leeftijdsklasse van de ondernemer (bedrijven met één ondernemer)

Perc. eigen vermogen

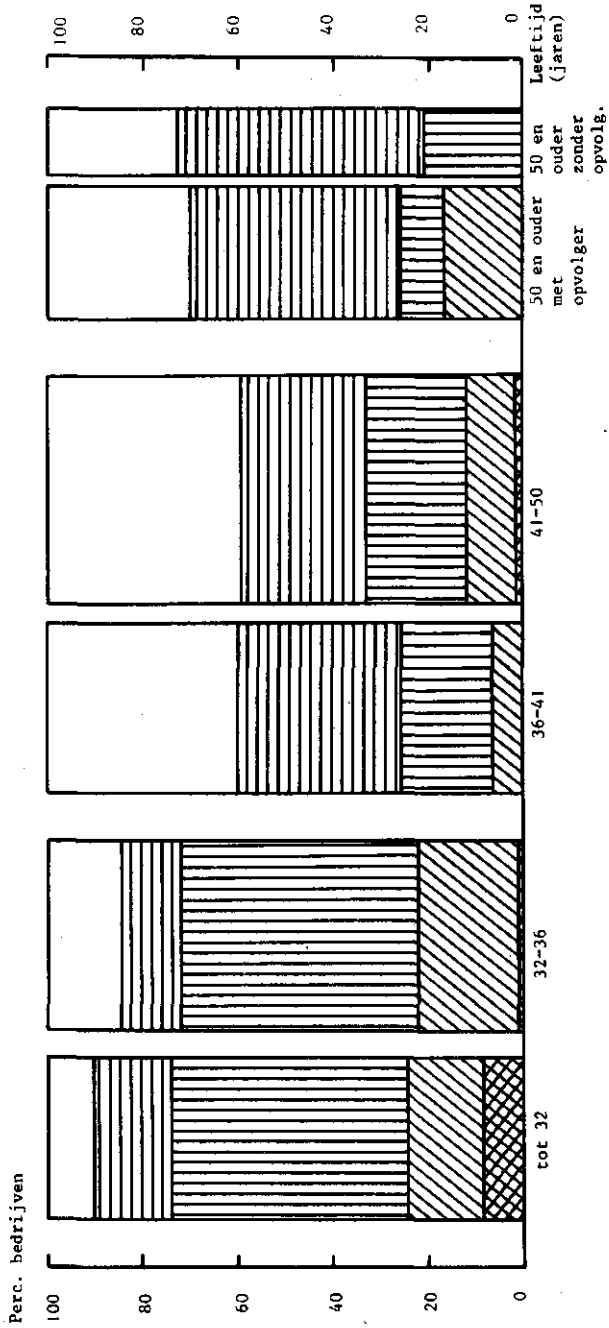
meer dan 80

60 - 80

40 - 60

20 - 40

minder dan 20

4. De financiële positie van jonge glastuinders

In dit hoofdstuk zal de financiële positie van de jongeren aan een nader onderzoek worden onderworpen. Buiten beschouwing blijven jonge ondernemers die gezamenlijk met iemand van dezelfde of oudere generatie een firma bezitten. De financiële positie van firma's wordt sterk bepaald door de inbreng (arbeid en vermogen) en de onttrekking van alle firmanten. Bij de vader-zoon firma's wordt de financiële positie vaak overheerst door vaders inbreng in deze gemeenschappelijke exploitaties (m.n. de solvabiliteit). Eerst op het moment van uittreding van vader uit de firma treedt de financieringsproblematiek voor de overblijvende (jonge) firmant(en) in haar volle omvang op (herfinancieren van vaders deel in het eigen vermogen).

De leeftijd van beginnende ondernemers op het moment van de bedrijfsovername of stichting van het bedrijf is gemiddeld 26 jaar 1), zodat aangenomen mag worden dat de gemiddelde duur van de bedrijfsuitoefening van ondernemers jonger dan 36 jaar, minder dan 10 jaren zal bedragen.

De financiële positie zal worden onderzocht met als basis de liquiditeitspositie op korte en lange termijn en de mate van winstgevendheid, die naast diverse inkomensbestanddelen bepalend is voor de besparingscapaciteit 2).

4.1 De liquiditeit op korte termijn

De liquiditeit op korte termijn geeft de mate aan waarin het bedrijf over voldoende direct of op korte termijn in geld realiseerbare middelen beschikt om de lopende bedrijfsuitgaven en privé-onttrekkingen te financieren. Hoewel onvolledig, geeft de balans als momentopname toch een globale indruk van de liquiditeit.

De jonge ondernemers verkeren gemiddeld in een ongunstiger positie dan de ouderen (tabel 4.1). Voor ondernemers tot 32 jaar

1) Boers A., en Ploeger C., 1975, De financiële positie van beginnende ondernemers in de glastuinbouw, Den Haag, LEI.

2) De balanspositie per ultimo 1974 van de onderscheiden leeftijdscategorieën is opgenomen in bijlage I (balansposten), bijlage II (specificatie vreemd vermogen) en bijlage III (structuur der activa en passiva).

Tabel 4.1 Liquiditeitspositie op korte en lange termijn van glasbedrijven met één ondernemer, gemiddeld per bedrijf (x f 1000)

	Leeftijd van de ondernemer (in jaren)					
	tot 32	32-36	36-41	41-50	50 en ouder	
					met opvolger	zonder opvolger
Liquide middelen	23,0	25,9	27,2	36,6	41,9	20,0
Veldinventaris	14,0	22,4	13,2	16,0	15,8	11,8
Voorraden en vorderingen	19,1	16,8	21,6	11,8	11,5	5,6
	56,1	65,1	62,0	64,4	69,2	37,4
Schulden op korte termijn	38,8	35,5	27,8	18,6	32,4	13,4
Liquiditeit op korte termijn idem, in % van de kosten	17,3	29,6	34,2	45,8	36,8	24,0
	9	13	17	26	18	16
Current ratio 1)	1,4	1,8	2,2	3,5	2,1	2,8
Quick ratio 1)	0,9	1,0	1,4	2,4	1,6	1,7
Liquiditeit op lange termijn (= eigen vermogen in % v.d. gemidd. vermogensbehoefte) 2)	61	64	85	86	78	72

1) De liquiditeit op korte termijn kan o.a. worden beoordeeld aan de hand van twee kengetallen:

1. current ratio, d.i. de verhouding tussen de liquide en vlottende middelen en de schulden op korte termijn;
2. quick ratio, d.i. de verhouding tussen de liquide middelen en de vorderingen enerzijds en de schulden op korte termijn anderzijds.

Als globale norm wordt een current ratio, resp. quick ratio met een waarde van resp. 2 en 1 als aanvaardbaar beschouwd.

2) De gemiddelde vermogensbehoefte is berekend als volgt:

- grond 100% van de verkoopwaarde
- slijtende d.p.m. 50% van de nieuwwaarde
- bedrijfswoning 50% van de nieuwwaarde
- levende d.p.m. 100% van de boekwaarde
- normale behoefte resp. 25 en 17% van de betaalde kosten en aan vlottende middelen de gecalculeerde lonen (resp. glasgroente- en bloemisterijbedrijven).

bedraagt de liquiditeit gemiddeld 9% van de kosten en is voor een derde van de bedrijven zelfs negatief, hetgeen voor veel bedrijven onvoldoende zal zijn om de lopende betalingsverplichtingen tijdig te voldoen zonder het aantrekken van nieuwe financieringsmiddelen. In de behoefte aan liquiditeiten zal gelet op de niet bijzonder sterke solvabiliteitsverhouding (49%) niet snel kunnen worden voorzien door middel van consolidatie van korte in lange schulden. Bij onvoldoende kasstromen uit het produktieproces (besparing en afschrijving) zal de liquiditeit op korte termijn door een vergroting van de schuldenpositie (op korte termijn) onder nog grotere druk komen te staan.

4.2 De liquiditeit op lange termijn

Dit liquiditeitskengetal 1) geeft een indruk in hoeverre de onderneming op langere termijn over voldoende financieringsmiddelen zal kunnen beschikken om te voorzien in de toekomstige vermogensbehoeften die samenhangen met een dynamische ontwikkeling van het bedrijf. De behoefte aan permanent aanwezig vermogen ter financiering van het produktieproces in de ruimste zin wordt geconfronteerd met de huidige en toekomstige beschikbaarheid van deze middelen. Een benadering van de verwachting of de onderneming haar continuïteit in de toekomst zal kunnen veiligstellen is te vinden in de mate waarin de vermogensbehoefte bij gemiddelde leeftijd van de duurzame produktiemiddelen (d.p.m.) - de z.g. gemiddelde vermogensbehoefte - door permanent aanwezig (= eigen) vermogen is gedekt. Als er sprake is van een regelmatige leeftijdsopbouw van de slijtende d.p.m., is voor de financiering van een zodanig pakket een constante financieringskern ter grootte van de helft van de nieuwwaarde voldoende. Immers, door de jaarlijks vrijkomende afschrijvingen te herinvesteren, blijft de leeftijd van de d.p.m. op 50% (bedrijfswaarde in % van de nieuwwaarde) gehandhaafd, waarbij tevens een inflatie-vaste belegging van afschrijvingsbedragen binnen het bedrijf plaats heeft. Het eigen vermogen neemt daarboven nog toe door de inflatiewinst als gevolg van het uiteenlopende verloop van de nominale schulden en de waarde van de activa. Bij deze benadering is ervan uitgegaan dat de toekomstige besparingen nihil zullen zijn. Bij positieve besparingen zal bij een voldoende voorziening met permanent vermogen in de gemiddelde vermogensbehoefte niet alleen de statische, maar ook de dynamische continuïteit kunnen worden verzekerd. Dit wordt nog versterkt door de vermogenstoename die samenhangt met de jaarlijkse herwaardering van de d.p.m.

1) Boers A., 1976, De financiële positie van glastuinbouwbedrijven in 1974, Den Haag, LEI. In deze publikatie is een nadere uitwerking en verantwoording van dit kengetal opgenomen.

Als globale norm voor een gunstige liquiditeit op lange termijn zou het eigen vermogen minstens ca. 80% van de geschatte gemiddelde vermogensbehoefte moeten bedragen, daar een zekere permanente kern in de financiering met vreemd vermogen mogelijk wordt geacht.

Het liquiditeitskengetal van bedrijven van jongere ondernemers is gemiddeld lager dan bij ouderen (tabel 4.1). Oorzaken van deze ongunstiger positie van de jongeren zijn de slechtere solvabiliteit en de door de hoge investeringsactiviteit sterk gestegen gemiddelde vermogensbehoefte ter financiering van het pakket d.p.m.

Voor een verbetering van de voor de jongeren relatief en absoluut minder gunstige huidige situatie, zal er voldoende besparingscapaciteit nodig zijn. Voor alsnog ligt deze voor jongeren niet op een hoger niveau dan voor ouderen, zodat een relatief herstel van de liquiditeitspositie van jongeren alleen mogelijk zal zijn bij een relatief grotere toename van het eigen vermogen in de komende jaren. Factoren die hieraan een bijdrage kunnen leveren zijn o.a.:

1. Een toenemende omvang van de gezinsarbeid.
2. Afname van de schuldenpositie brengt minder rentelasten met zich mee.
3. Extra-groei van het eigen vermogen door de relatief sterke vermogenswinst door herwaardering van de activa, gegeven het relatief grote aandeel, in nominale guldens luidende, vreemde vermogen binnen het totale vermogen.

De hoge investeringsactiviteit bij jongeren die enerzijds een verzwakking heeft betekend voor de solvabiliteit en de liquiditeit, heeft anderzijds een pakket d.p.m. doen ontstaan, met een relatief jonge leeftijdsopbouw, hetgeen rendementsbevorderend kan werken.

4.3 De rentabiliteit 1)

De problemen met de liquiditeitspositie op korte termijn en vooral met de ongunstige positie op langere termijn, kunnen alleen opgelost worden, wanneer er voldoende middelen uit het bedrijf beschikbaar komen om de eigen-vermogenspositie te versterken.

In de eerste plaats is hiervoor de toekomstige rentabiliteitsontwikkeling van belang. Op deze plaats zullen we ons beperken tot de rentabiliteitspositie in 1973 en 1974. In vergelijking met de rentabiliteit van bedrijven met oudere ondernemers, blijken de jongeren heel goed te kunnen meekomen (tabel 3.1, blz. 13).

1) Opbrengsten in procenten van de kosten.

De jongeren hebben zeer zeker geen specifiek rentabiliteitsprobleem; ze slagen er zelfs in een groter deel van de kosten in de opbrengsten goed te maken dan de ouderen.

De rentabiliteit is echter slechts één van de elementen die tot de vorming van eigen vermogen bijdragen. De omvang van de overige inkomensbestanddelen en de verschillen hierin tussen jongeren en ouderen worden hierna behandeld.

4.4 De besparingscapaciteit

De besparingscapaciteit (besparingen uitgedrukt in procenten van de kosten) ligt voor bedrijven met resp. jongere en oudere ondernemers in dezelfde orde van grootte (tabel 3.1). Het voordeel van een relatief gunstige rentabiliteit voor jongeren komt niet tot uitdrukking in een grotere besparingscapaciteit.

In welke mate speelt de leeftijd van de ondernemer een rol bij de omvang en samenstelling van de inkomensbestanddelen die gezamenlijk zorgen voor het totale inkomensniveau? Evenals het rentabiliteitskengetal gekoppeld is aan de kosten in 1974, worden de verdere berekeningen ook op deze basis uitgevoerd. Begonnen wordt met de bijdragen die de inkomensbestanddelen leveren aan het totale inkomen (tabel 4.2, blz. 24 en grafiek 4.1, blz. 31).

In vrijwel alle leeftijdscategorieën - behalve in de leeftijdsgroep: 50 jaar en ouder, met opvolger - is de berekende vergoeding voor de handenarbeid van de ondernemer de belangrijkste factor (tabel 4.3, blz. 24). Bij de jongere leeftijdsgroepen ligt de bijdrage van dit inkomensbestanddeel boven die van de andere leeftijdsgroepen, hetgeen enerzijds een gevolg is van het relatief grote aantal arbeidsuren van deze jongeren (tabel 4.4, blz. 25), en anderzijds van het absoluut lagere niveau van de overige inkomensbestanddelen. Voor het totale inkomen is naast de beloning voor de arbeid van de ondernemer zelf, ook die van gezinsleden van belang. Op dit punt zijn de jongeren in het nadeel. De echtgenote van de jonge ondernemer kan slechts in beperkte mate meewerken op het bedrijf terwijl meewerkende kinderen in deze leeftijdsfase nog niet voorkomen. Bij de ondernemers boven 50 jaar waar de opvolging geregeld is, valt de hoge arbeidsbezetting van de categorie gezinsleden op. Dit betreft in hoofdzaak de opvolger van het bedrijf, die als meewerkende zoon reeds voor de opname op het bedrijf van vader werkzaam is. Binnen de totale arbeidsbezetting neemt de opvolger naast de vader een zeer belangrijke plaats in (tabel 4.5, blz. 25). De onderhavige probleemstelling is niet in de eerste plaats gericht op de arbeidsbezetting in uren, maar op de betaalde of berekende beloningsaanspraken. Ook hier neemt de meewerkende zoon een belangrijk deel van de totale arbeidskosten, c.q. inkomen voor zijn rekening (tabel 4.6, blz. 26); verder blijkt ook hier de relatie tussen de leeftijd van de ondernemer en het deel van de arbeidskosten dat een

Tabel 4.2 De opbouw van het totale gezinsinkomen (in % van de kosten), gemiddeld per bedrijf, van glasbedrijven met één ondernemer

	Leeftijd van de ondernemer (in jaren)					
	tot 32	32-36	36-41	41-50	50 en ouder	
					met opvolger	zonder opvolger
Ondernemersoverschot 1)	-4,6	-0,8	-3,3	-9,9	-9,8	-12,7
Berekend loon ondernemer 1)	16,8	14,8	15,9	18,0	13,6	19,8
Renteverschil 1)	5,0	5,7	7,5	8,2	7,3	6,7
Inkomenstoeslag 1)	0,7	0,7	0,6	0,7	0,7	0,9
Berekend loon gezinsleden 1)	3,4	2,2	2,8	5,1	15,3	5,3
Gezinsinkomen buiten bedrijf 1)	2,0	1,8	2,8	3,9	4,6	2,7
Totaal gezinsinkomen 1)	23,3	24,4	26,3	26,0	31,7	22,7
Gezinsbestedingen 1) 2)	18,7	17,6	19,9	21,6	25,4	22,3
Besparing 1)	4,6	6,8	6,4	4,4	6,3	0,4

1) in % van de kosten. 2) incl. betaalde belastingen, premies sociale verzekeringen en betaald loon aan gezinsleden.

Tabel 4.3 Samenstelling van het totale gezinsinkomen; relatieve aandelen van de diverse inkomensbestanddelen (excl. ondernemersoverschot)

	Leeftijd van de ondernemer (in jaren)					
	tot 32	32-36	36-41	41-50	50 en ouder	
					met opvolger	zonder opvolger
Berekend loon ondernemer	60	59	54	50	33	56
Renteverschil	18	22	25	23	18	19
Inkomenstoeslag	3	3	2	2	1	3
Ondernemersinkomen	81	84	81	75	52	78
Berekend loon gezinsleden	12	9	9	14	37	15
Gezinsinkomen buiten bedrijf	7	7	10	11	11	7
Gezinsinkomen (excl. ondernemersoverschot)	100	100	100	100	100	100

Tabel 4.4 Arbeidsbezetting op glasbedrijven met één ondernemer

	Arbeidsbezetting in manjaren					
	to- taal	eigen arbeid			vreemde arbeid	
		onder- nemer	gezins- leden		vast	los
Leeftijd van de ondernemer						
tot 32 jaar	3,19	1,35	0,29	0,92	0,63	
32 - 36 jaar	3,06	1,34	0,22	1,18	0,32	
36 - 41 jaar	2,86	1,30	0,25	0,95	0,36	
41 - 50 jaar	2,73	1,29	0,46	0,49	0,49	
50 jaar en ouder 1)	3,50	1,11	1,53	0,66	0,20	
50 jaar en ouder 2)	2,84	1,20	0,37	0,99	0,28	

1) met opvolger

2) zonder opvolger

Tabel 4.5 Arbeidsbezetting: aandeel eigen arbeid in de totale arbeidsbezetting (= 100%)

	Eigen arbeid		
	ondernemer	gezinsleden	totaal
	%	%	%
Leeftijd van de ondernemer			
tot 32 jaar	42	9	51
32 - 36 jaar	44	7	51
36 - 41 jaar	45	9	54
41 - 50 jaar	47	17	64
50 jaar en ouder 1)	32	44	76
50 jaar en ouder 2)	42	13	55

1) met opvolger

2) zonder opvolger

Tabel 4.6 Arbeidskosten: aandeel eigen arbeidskosten (= beloning voor handenarbeid van ondernemer en gezinsleden) in de totale arbeidskosten (= 100%)

	Eigen arbeid		totaal
	ondernemer	gezinsleden	
	%	%	%
Leeftijd van de ondernemer			
tot 32 jaar	51	10	61
32 - 36 jaar	48	7	55
36 - 41 jaar	51	9	60
41 - 50 jaar	55	16	71
50 jaar en ouder 1)	36	40	76
50 jaar en ouder 2)	46	12	58

- 1) met opvolger
2) zonder opvolger

Tabel 4.7 sbe en arbeidsbezetting (in manjaren)

	Sbe	Totale arbeids- bezetting (in manjaren)	Sbe per manjaar
Leeftijd van de ondernemer			
tot 32 jaar	211	3,19	66,1
32 - 36 jaar	204	3,06	66,7
36 - 41 jaar	197	2,86	68,9
41 - 50 jaar	179	2,73	65,6
50 jaar en ouder 1)	200	3,50	57,1
50 jaar en ouder 2)	156	2,84	54,9

- 1) met opvolger
2) zonder opvolger

beloning vormt voor de arbeid verricht door de gezinsleden.

Dat de grotere arbeidsinzet van jongeren ten opzichte van ouderen niet alleen een kwestie van het aantal arbeidsuren is, maar tevens betrekking kan hebben op de intensiviteit van de arbeid (arbeidsprestatie per uur) wordt duidelijk uit het hogere aantal sbe per manjaar voor jongeren dan voor ouderen (tabel 4,7, blz. 26). Naast een grotere arbeidsprestatie zijn er ook andere verklaringen mogelijk, b.v. een doelmatiger of rationeler inrichting van het productieapparaat op bedrijven met jongere ondernemers. De overgang van hogere naar lagere waarden van dit kengetal ligt ongeveer bij de leeftijd van 50 jaar.

Behalve de beloningsaanspraken voor geleverde arbeid, is in mindere mate ook de wijze van financiering van invloed op de vorming van het totale inkomen. Een eventuele bijdrage bestaat uit een positief saldo tussen berekende en betaalde rente. De jongeren verkeren in een relatief zwakke positie wegens de sterke mate van financiering met vreemd vermogen; dit heeft tot gevolg dat er weinig overblijft ter vergroting van het inkomen.

Als laatste mogelijke bron van inkomen resteert het inkomen buiten bedrijf. Evenals bij het verschil tussen berekende en betaalde rente, verkeren de jongeren ook hier in een zwakkere positie dan de ouderen.

Samengevat kan gesteld worden dat, ondanks de relatief niet ongunstige uitgangspositie (bedrijfsresultaten) van jongere ondernemers, en de zeer redelijke bijdrage die voortvloeit uit de beloning voor hun eigen arbeid, de inkomenspositie (totaal gezinsinkomen) niet beter is. Dit is een gevolg van de relatief kleine omvang van de overige inkomensbestanddelen (beloning gezinsarbeid, positief rente saldo en inkomen buiten bedrijf). De weliswaar lagere gezinsbestedingen van de jongeren kunnen het besparingsniveau toch niet op een niveau brengen boven dat van de ouderen.

Op de bedrijven van de jonge ondernemers heeft in 1974 een bijzonder grote investeringsactiviteit in duurzame produktiemiddelen (vnl. glasopstanden en installaties) plaatsgevonden met daarnaast een flinke uitbreiding van de vlottende en liquide middelen (bijlage 5). De beschikbaar gekomen eigen financieringsmiddelen waren door het matige besparingsniveau voor de financiering van deze vermogensbehoefte niet toereikend, zodat het vreemde vermogen aanzienlijk moest worden uitgebreid.

Deze uitbreiding bestaat voor een zeer belangrijk deel uit een vergroting van de schuld aan de Rabobank (bijlage 4). Deze wijze van financieren heeft duidelijk gevolgen gehad voor de solvabiliteit; voor de bedrijven met ondernemers tot 32 jaar daalde de solvabiliteit van 53% op 31 december 1973 tot 49% op 31 december 1974.

Het gevoerde beleid dat in verband met de grote investeringsactiviteit een verzwakking betekent van de financiële positie

(solvabiliteit, liquiditeit op korte en langere termijn), is slechts verdedigbaar, als hierdoor de bedrijfsresultaten en de vorming van eigen vermogen in de toekomst een zodanig peil zullen bereiken dat de financiële positie zich weer zal herstellen tot of boven het niveau van de periode voorafgaande aan de investeringen. Het alternatief van het inspelen op toekomstige ontwikkelingen is de investeringsactiviteit tot het minimum te beperken, hetgeen eveneens gevaarlijk kan zijn voor de rentabiliteitsontwikkeling, omdat men zich niet tijdig aanpast aan zich wijzigende technische en economische ontwikkelingen.

4.5 Samenstelling van de toeneming van het eigen vermogen in de periode van 31 december 1973 tot 31 december 1974

De toeneming van het eigen vermogen zoals die in het voorgaande is behandeld, beperkt zich tot de besparingen en de zogenaamde overige vermogensmutaties (vnl. schenkingen, erfenissen, subsidies en boekverschillen bij desinvestering).

Naast deze factoren is voor de totale mutatie in het eigen vermogen in de periode van 31 december 1973 tot 31 december 1974 tevens de herwaardering van de op 31 december 1973 aanwezige bezittingen van belang. Deze vorm van vermogenstoename houdt verband met de herziene waardering van deze bezittingen op het prijspeil 1974. De herwaardering vindt plaats over de duurzame produktiemiddelen (d.p.m.) - grond en slijtende dode en levende d.p.m. - en over de woning (tabel 4.8).

De mate waarin de verschillende leeftijdsgroepen profiteren van de herwaardering hangt samen met:

1. De gemiddelde prijsstijging van de d.p.m. en de woning en de relatieve aandelen van deze activa binnen het totaal van de bezittingen per leeftijdsgroep.
2. De solvabiliteit (eigen vermogen in procenten van het totale vermogen) per leeftijdsgroep.

ad 1. Als gevolg van de niet-identieke samenstelling van het pakket duurzame produktiemiddelen en de verschillende stijgingspercentages per categorie produktiemiddelen (en woning) is de gemiddelde prijsstijging in procenten van de waarde van de d.p.m. en de woning in de verschillende leeftijdsgroepen niet aan elkaar gelijk.

a. Duurzame produktiemiddelen

Het aandeel van deze groep activa is voor bedrijven met jongere ondernemers groter dan voor bedrijven met oudere ondernemers.

b. Woningen

De situatie met betrekking tot de woningen is in de verschillende leeftijdsgroepen enigszins gecompliceerd:

Tabel 4.8 Omvang van de mutatie in het eigen vermogen in 1974, incl. de herwaardering van de activa, van glasbedrijven met één ondernemer, gemiddeld per bedrijf (x f 1000)

	Leeftijd van de ondernemer (in jaren)					met opvolger	zonder opvolger
	Tot 32	32 - 36	36 - 41	41 - 50	50 en ouder		
Aantal bedrijven	32	36	34	42	22	14	
Duurzame produktiemiddelen 31-12-1973	221,2	255,1	230,2	217,6	220,0	154,8	
Woningen 31-12-1973	69,1	61,3	67,3	59,9	65,1	55,8	
Totaal d.p.m. en woningen 31-12-1973	290,3	316,4	297,5	277,5	285,1	210,6	
Duurzame produktiemiddelen 31-12-1973 1)	65	66	61	63	63	61	
Woningen 31-12-1973 1)	20	16	18	17	19	22	
Totaal d.p.m. en woningen 31-12-1973 1)	85	82	79	80	82	83	
Eigen vermogen 31-12-1973	178,1	212,4	267,6	252,7	242,0	188,5	
Totaal vermogen 31-12-1973	341,4	383,5	377,7	345,6	346,3	254,2	
Herwaardering d.p.m. 1974	19,7	18,2	21,5	13,2	17,0	12,7	
Herwaardering woningen 1974	8,3	7,4	8,1	7,2	7,8	6,7	
Herwaardering totaal 1974 (a)	28,0	25,6	29,6	20,4	24,8	19,4	
(a), in % van totaal d.p.m. en woningen 31-12-1973	9,6	8,1	9,9	7,4	8,7	9,2	
(a), in % van totaal vermogen 31-12-1973	8,2	6,7	7,8	5,9	7,2	7,6	
(a), in % van eigen vermogen 31-12-1973	15,7	12,1	11,1	8,1	10,2	10,3	
Eigen vermogen 31-12-1973	178,1	212,4	267,6	252,7	242,0	188,5	
Herwaardering totaal 1974	28,0	25,6	29,6	20,4	24,8	19,4	
Besparingen 1974	9,2	15,2	12,7	7,6	12,5	0,6	
Overige vermogensmutaties 1974	0,3	0,3	- 0,5	5,4	- 3,6	0,1	
Eigen vermogen 31-12-1974	215,6	233,5	309,4	286,1	275,7	208,6	
Solvabiliteit 31-12-1973	52,2	55,4	70,8	73,1	69,9	74,2	
Verandering in de solvabiliteit door:							
- herwaardering 1974	3,6	2,8	2,2	1,5	2,0	1,8	
- besparingen en overige vermogensmutaties	1,1	1,5	0,8	0,9	0,7	0,1	
- financiering van uitbreidingen met vreemd vermogen	- 7,7	- 4,6	- 1,6	- 4,2	- 7,0	- 0,5	
Tot.verandering in de solvabiliteit in 1974	- 3,0	- 0,3	1,4	- 1,8	- 4,3	1,4	
Solvabiliteit 31-12-1974	49,2	55,1	72,2	71,3	65,6	75,6	

1) In procenten van de totale bezittingen.

- Bij jongeren komen relatief meer woningen in eigendom voor dan bij ouderen (bij ondernemers tot 41 jaar op 89%, en bij ondernemers vanaf 41 jaar op 79% van de bedrijven).
- Het aandeel van de woning binnen de totale bezittingen is bij ouderen relatief hoog in verband met het feit dat de waarde van de totale bezittingen gemiddeld op een lager niveau is gelegen dan bij jongere ondernemers.

Het gevolg van beide invloeden is dat het relatieve aandeel van de woning per leeftijdsgroep erg varieert: relatief hoog voor de jongeren tot 32 jaar en ook voor de ouderen vanaf 50 jaar, en duidelijk lager voor de tussenliggende leeftijdsgroepen.

Daar er geen duidelijke relatie bestaat tussen de leeftijdsgroepen en de gemiddelde prijsstijging van het pakket d.p.m. (en de woning) en ook niet tussen de leeftijdsgroepen en het relatieve aandeel van de d.p.m. (en de woning) binnen de totale bezittingen, vertoont ook de herwaardering, uitgedrukt in procenten van het totale vermogen, geen samenhang met de leeftijdsgroepen.

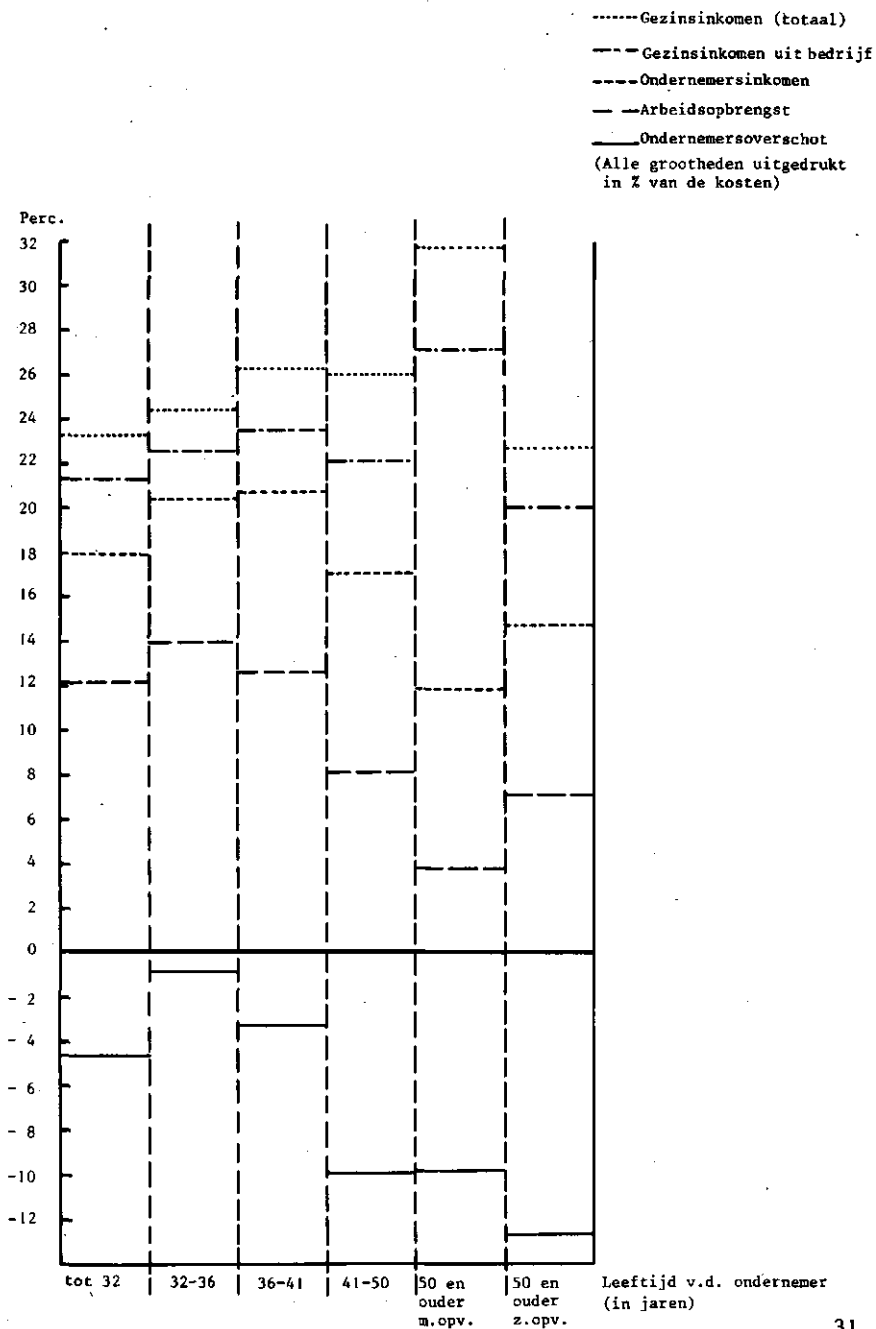
ad 2. Het sterke verband tussen de leeftijdsgroepen en de solvabiliteit maakt dat de jongeren, die gemiddeld een relatief klein eigen vermogen hebben gemiddeld in veel sterkere mate profiteren van de herwaardering dan de ouderen.

De invloed van de herwaardering op de vermogenspositie kan ook zichtbaar gemaakt worden door de verandering in de solvabiliteit (door de herwaardering) vast te stellen. De herwaardering veroorzaakt bij de jongste ondernemers gemiddeld per bedrijf de grootste toeneming van de solvabiliteit (+ 3,6 punten); bij de hogere leeftijdsgroepen wordt de toeneming geleidelijk minder groot.

Nadat achtereenvolgens de diverse factoren, die te zamen de totale mutatie in het eigen vermogen vormen, zijn behandeld, is het interessant om de betekenis van de afzonderlijke factoren voor de vermogensvorming te onderzoeken. Vrijwel in alle leeftijdsgroepen bestaat de totale toeneming van het eigen vermogen voor het grootste deel uit de herwaardering. De geringere bijdrage van de besparingen (en de overige vermogensmutaties) aan de groei van het eigen vermogen blijkt ook uit het relatief geringe positieve effect op de solvabiliteit (ca. 1 punt).

Naast de factoren die een positieve invloed hebben op de solvabiliteit, treedt een verlaging op als gevolg van de uitbreiding van het vreemde vermogen (per saldo). De mate van financieren met vreemd vermogen van uitbreidingen in de activa is bij de meeste leeftijdsgroepen zo omvangrijk, dat de hieruit voortvloeiende solvabiliteitsdaling de positieve mutaties door herwaardering en besparingen in sterke mate overtreft.

Grafiek 4.1 Opbouw van het gezinsinkomen van glasbedrijven met één ondernemer, per leeftijdsklasse van de ondernemer

5. Slotbeschouwing

Het aanwezig zijn van meerdere ondernemers per bedrijf kan van invloed zijn op de vergelijkbaarheid van de financiële positie van bedrijven met resp. jongere en oudere ondernemers. Om deze reden worden de firma's in eerste instantie niet in de beschouwing betrokken, zodat een rechtstreekse vergelijking tussen bedrijven met resp. jongere en oudere ondernemers (steeds bedrijven met één ondernemer) mogelijk is. Daarna worden in het kort de voornaamste verschilpunten tussen bedrijven met resp. één en meerdere ondernemers beschouwd.

De omvang van de bedrijven (gemeten in sbe) van jongere ondernemers is gemiddeld groter dan die van oudere ondernemers. Ook de waarde en de leeftijd van de duurzame produktiemiddelen is per ultimo 1974 voor jongeren hoger resp. jonger. Het verschil ligt echter vooral in de sfeer van de liquide middelen - vooral in samenhang met de hoge schulden op korte termijn -, die bij jongeren aanmerkelijk geringer in omvang zijn dan bij ouderen.

De problematiek van de jonge glastuinders is dus in het algemeen niet gelegen in een te kleine bedrijfsgrootte met een verouderd produktieapparaat, maar komt veel meer naar voren in een financieringsverhouding die kan leiden tot liquiditeitsmoeilikheden in een situatie van teruggang in de bedrijfsresultaten. De passiva-structuur van de bedrijven met ondernemers tot 32 jaar wordt gekenmerkt doordat van alle leeftijdsgroepen deze groep, absoluut gezien het geringste eigen vermogen en het grootste vreemde vermogen, resulterend in de laagste solvabiliteitsverhouding (49%) bezit. Van het niet in eigen middelen beschikbare deel van het vermogen wordt bijna tweederde verstrekt door de Rabobank, 10% door familieleden, 17% in de vorm van kort krediet (vnl. leverancierskrediet) en de rest door overige kredietverstrekkers.

De met een dergelijke financieringswijze gepaard gaande hoge financieringslasten (rente en aflossing) leggen een zware druk op de liquiditeit op korte termijn. Deze grootte steekt voor de jongeren ongunstig af tegen die van de ouderen. De liquiditeit op korte termijn, zal bij afwezigheid van een redelijk besparingsniveau voor veel bedrijven onvoldoende zijn om zonder nieuw vreemd vermogen aan te trekken tijdig aan de lopende betalingsverplichtingen te voldoen.

Tussen jongere en oudere ondernemers bestaat niet alleen een verschil in liquiditeitspositie op korte termijn, maar eveneens op langere termijn. Ook in de long run moeten de bedrijven over voldoende financieringsmiddelen kunnen beschikken om te voorzien in de toekomstige vermogensbehoeften, die samenhangen met een dynamische ontwikkeling van de bedrijven.

Voor de mate waarin kan worden voorzien in de toekomstige vraag naar financieringsmiddelen, zijn echter naast de huidige verhouding tussen het eigen vermogen en de toekomstige vermogensbehoeften - een voor jongeren relatief ongunstige verhouding - vooral de groeimogelijkheden van het eigen vermogen van belang.

Naast de vermogenswinst door herwaardering van de activa door prijsstijgingen, waarvan jongeren relatief gemiddeld meer profiteren dan ouderen is voor een versterking van het eigen vermogen de toekomstige besparingscapaciteit van belang. Voor 1973 en 1974 kan worden vastgesteld dat jongere ondernemers gemiddeld in een betere rentabiliteitspositie verkeren dan ouderen. De jongeren hebben dus zeker geen specifiek rentabiliteitsprobleem! Ze zijn echter in deze fase van de leeftijdsacyclus niet in staat om deze gunstige rentabiliteitspositie te vertalen in een relatief grotere versterking van het eigen vermogen. Dit wordt belemmerd door de geringere bijdragen die de overige inkomensbestanddelen - berekend loon van de ondernemer (ondanks het grotere aantal arbeidsuren) en berekend loon van meewerkende gezinsleden; het positieve saldo van berekende en betaalde rente en de inkomensbronnen buiten bedrijf - hieraan leveren. Deze achterstand zal met het verstrijken van de jaren steeds kleiner worden, zodat de mogelijkheid om de vermogenspositie te versterken zeer wel aanwezig is, althans in vergelijking met oudere ondernemers. Of een en ander gerealiseerd zal worden, hangt af van de rentabiliteitsontwikkeling in de komende jaren, gezien de erg kwetsbare positie op korte termijn.

6. Samenvatting

1. Van alle ondernemers op glastuinbouwbedrijven was in 1974 66% geheel zelfstandig, 16% vormde een firma van één of meer broers, en 18% vormde een firma van vader en zoon(s).
2. Firma's van broers kwamen relatief weinig voor in de leeftijdsgroep tot 36 jaar (13%).
In deze leeftijdsgroep, evenals in die vanaf 50 jaar waren er relatief veel samenwerkingen tussen vader en zoon (resp. 23 en 31%).
In de leeftijdsgroep van 36 tot 50 jaar was 79% van de ondernemers geheel zelfstandig.
3. De omvang van het bedrijf van geheel zelfstandige ondernemers was kleiner dan die van firma's van vader en zoon, die op hun beurt weer kleiner waren dan die van firma's van broers.
4. Van geheel zelfstandige ondernemers was 38% jonger dan 36 jaar, 42% tussen 36 en 50 jaar, en 20% 50 jaar en ouder.
Van de firmanten in de vader en zoon firma's was 43% vader (vanaf 50 jaar) en 57% zoon (51% jonger dan 36 jaar, en 6% tussen 36 en 50 jaar).
5. Van de onderzochte bedrijven was er op 81% één ondernemer, op 10% een vader en zoon firma en op 9% een firma van broers.
6. Op 71% van alle bedrijven was de oudste ondernemer jonger dan 50 jaar. Op ruim driekwart van de overige bedrijven was de opvolging geregeld en had op de helft van deze bedrijven reeds gestalte gekregen in de vorm van een firma van vader en zoon.
7. Voor het onderkennen van relaties tussen de leeftijd van de ondernemer en diverse financiële kengetallen, is het aantal leeftijdscategorieën uitgebreid van drie tot vijf. De ondernemers vanaf 50 jaar zijn verder onderscheiden naar de al dan niet geregelde opvolging op het bedrijf. In alle leeftijdsgroepen komen naast bedrijven met één ondernemer ook firma's voor. Een vergelijking van deze twee typen "ondernemingsvormen" levert de volgende onderlinge verschillen op:

De firma's hadden in 1974 gemiddeld:

- een belangrijk grotere bedrijfsomvang;
 - een hogere solvabiliteit;
 - een wat ouder produktieapparaat;
 - een hogere rentabiliteit en besparingscapaciteit,
- dan de bedrijven met een ondernemer.

Bij de vergelijking naar leeftijd van de ondernemer, zijn de firma's verder buiten beschouwing gelaten.

8.
 1. Jongeren hebben in het algemeen grotere bedrijven. Ondernemers van 50 jaar en ouder met opvolger hebben belangrijk grotere bedrijven dan de ondernemers van 50 jaar en ouder die geen opvolger hebben.
 2. Jongeren behalen gemiddeld hogere bedrijfsresultaten dan ouderen;
 3. Bijna driekwart van de jongeren (tot 36 jaar) heeft minder dan 60% eigen vermogen, tegenover een derde à een kwart van de ouderen;
 4. Jongeren hebben in het algemeen een moderner produktieapparaat.
 5. Jongeren investeren meer in duurzame produktiemiddelen dan ouderen. Bij ouderen met opvolger is de investeringsactiviteit groter dan bij ouderen zonder opvolger. In alle leeftijdsgroepen is er een sterk positief verband tussen investeringsactiviteit en omvang van nieuwe leningen.
9. De jongeren hadden - gezien de schulden op korte termijn - beslist onvoldoende liquide en vlottende middelen (gemiddeld saldo liquide en vlottende middelen onder aftrek van de schulden op korte termijn slechts 9% van de kosten). Ouderen verkeerden op dit punt in een betere positie.
10. Jongeren bespaarden in 1974 verhoudingsgewijs ongeveer evenveel als de ouderen.
11. Op bedrijven van jongere ondernemers was de vermogensvorming uit berekend loon van de ondernemer en meewerkende gezinsleden, uit het verschil tussen berekende en betaalde rente en uit andere inkomensbronnen nog relatief gering.
12. In 1974 werd door de jongere ondernemers (tot 32 jaar) veel geïnvesteerd vooral in duurzame produktiemiddelen (netto-investering: f 53400). Hiertoe moest het vreemde vermogen sterk worden uitgebreid. Van de totale uitbreiding van het vreemde vermogen (f 58800) werd 70% verstrekt door de Rabobank. Tegenover de geringe achteruitgang van de solvabiliteit staat, dat vooral jongere ondernemers door hun grote investeringsactiviteit in de afgelopen jaren de beschikking hebben verkregen over een tamelijk modern produktie-apparaat.

13. De moeilijkheden voor de jongeren liggen vooral in de met een matige solvabiliteit samenhangende hoge financieringslasten, hetgeen de liquiditeit op korte termijn ongunstig beïnvloedt. Tegenover deze hoge financieringslasten ziet de ondernemer weliswaar de waarde van zijn duurzame produktiemiddelen toenemen, maar deze vermogenstoename kan wegens het illiquide karakter niet rechtstreeks worden gebruikt voor de financiering van deze lasten. De waardetoeeming van de activa kan wel de maximale financieringsruimte (bij de bank) vergroten. De tevens met de inflatie samenhangende opgeschroefde financieringslasten zullen echter toch vanuit het lopende produktieproces moeten worden gefinancierd (besparing en afschrijvingen).
14. Wat de dekking van de toekomstige vermogensbehoefte betreft, verkeren - op langere termijn gezien - de jongeren in het algemeen niet in een ongunstiger positie dan de ouderen: de thans nog t.o.v. de ouderen ongunstige liquiditeitspositie van de jongeren, zal in de toekomst verbeteren als gevolg van een relatief grotere toename van het eigen vermogen.
1. Herwaardering van de bezittingen; hoewel de absolute grootte van de herwaardering gemiddeld per leeftijdsgroep weinig verschilt, wordt - gegeven het geringe aandeel van het eigen vermogen - een deel van de relatieve achterstand in de liquiditeitspositie van de jongeren ingelopen.
 2. Besparingscapaciteit: de besparingsmogelijkheden van jongeren in de komende jaren zijn gunstiger dan van ouderen; a.g.v. relatief gunstiger bedrijfsresultaten, toename van de gezinsarbeid, stijging van het rente inkomen (verschil tussen berekende en betaalde rente), en van het inkomen uit andere bronnen buiten bedrijf.
- Hoewel in de wat verdere toekomst een versterking van de de financiële basis van de bedrijven van jongere ondernemers om de hiervoor vermelde redenen zeker mogelijk is, moet de op korte termijn bijzonder kwetsbare liquiditeitspositie van deze ondernemers zeker niet worden onderschat. Deze grote kwetsbaarheid op korte termijn kan zelfs beslissend zijn voor de continuïteit van de onderneming.

7. Summary

The Agricultural Economics Research Institute has investigated the relation between the financial position of market gardeners with glasshouse businesses and the phase of the professional cycle of these market gardeners.

The businesses of younger market gardeners are on average larger than those of older ones, while younger ones also have a relatively new package of durable means of production subject to wear and tear (glasshouses and installations).

The problems of younger market gardeners are therefore not connected with too small a size of business and outmoded machinery of production.

The specific difficulties arise above all from the financing burdens bound up with a less favourable financing position, which may lead to liquidity difficulties in a situation of declining operating results.

As against the high claims of the providers of credit the market gardener sees the value of his assets as collateral increasing. However, this increase in wealth cannot be directly used for paying the interest charges, but does place the business in a more favourable financing position. As a result, the maximum scope for borrowing from the bank can usually be increased.

In the long run too the businesses must be able to have sufficient means of financing to meet the future needs for capital connected with dynamic development of the business. The present availability of own capital in the light of future capital requirements is less for younger market gardeners than for older ones. Of greater importance to meeting future capital requirements than the present own capital position is the future availability of own capital. These expectations of growth regarding longer-term liquidity are relatively favourable for the younger category as a result of two factors:

1. revaluation of assets; although the absolute size of the revaluation differs little on average per age group, a part of the relative arrears in the liquidity position of the younger category is made up, in view of the present relatively low own capital;
2. capacity to save: the expected possibilities of saving in the years to come are relatively greater for the younger category than the older one.

The investigation shows that in 1973 and 1974 the younger market gardeners attained on average higher operating results than the older ones. Consequently the younger category certainly

does not have any specific earning power problem. However, in the present phase of the age cycle this rather favourable earning power position cannot yet be converted into a relatively large contribution towards own capital. This is because of the still relatively small contributions at present that are made to income determination by the remuneration of the manual labour of family-members helping in the business calculated as costs, by interest income (the difference between calculated and paid interest) and by the sources of income outside the business. These arrears will become steadily less as the years go by.

Although in the somewhat more distant future a reinforcement of the financial basis of the businesses run by younger market gardeners must certainly be considered possible, the on average particularly vulnerable short-term liquidity position must certainly not be underestimated. A quite considerable vulnerability, which might even determine the possibilities of continuity in the longer term.

Bijlage 1. Balans per 31 december 1974, gemiddeld per bedrijf (x f1000) van glasbedrijven met één ondernemer.

Aantal Bedrijven	Leeftijd van de ondernemer (in jaren)					
	tot 32	32-36	36-41	41-50	50 en ouder	
					met opvolger	zonder opvolger
	32	36	34	42	22	14
ACTIVA						
Duurzame produktiemiddelen						
Grond	38,4	48,2	39,9	43,1	35,2	43,0
Gebouwen	17,5	16,8	20,4	17,7	17,3	7,4
Glasopstanden	109,8	110,1	102,0	96,9	114,1	51,4
Verwarmingsinstallaties	66,6	66,4	51,9	47,6	65,2	21,7
Overige installaties	21,7	26,4	15,7	16,8	19,4	7,3
Machines en werktuigen	11,6	12,4	11,7	10,9	11,3	5,8
Overige inventaris	8,6	9,4	8,2	8,2	5,2	5,1
Vaste plantopstand	20,2	21,7	16,0	11,9	3,3	12,8
Totaal	294,4	311,4	265,8	253,1	271,0	154,5
Vlottende middelen						
veldinventaris	14,0	22,4	13,2	16,0	15,8	11,8
voorraden, vorderingen, e.d.	19,1	16,8	21,6	11,8	11,5	5,6
Totaal	33,1	39,2	34,8	27,8	27,3	17,4
Liquide middelen						
kas, rek. crt., bank, giro	8,6	14,2	7,1	13,9	21,4	8,5
spaarrekening	14,4	11,4	17,0	16,0	20,5	11,5
effecten	-	0,3	3,1	6,7	-	-
Totaal	23,0	25,9	27,2	36,6	41,9	20,0
Deelnemingen en beleggingen						
deelnemingen, veiling, e.d.	6,3	8,9	11,3	6,3	4,1	8,2
leningen u/g	0,3	5,2	2,6	12,4	0,3	7,0
woningen	78,6	67,9	83,3	64,9	74,6	68,8
overige beleggingen	2,1	1,4	3,6	0,3	1,2	-
Totaal	87,3	83,4	100,8	83,9	80,2	84,0
Totaal Aktiva	437,8	459,9	428,6	401,4	420,4	275,9
PASSIVA						
Vreemd vermogen	222,2	206,4	119,2	115,3	144,7	67,3
Eigen vermogen	215,6	253,5	309,4	286,1	275,7	208,6
Totaal passiva	437,8	459,9	428,6	401,4	420,4	275,9
Eigen vermogen in % van het totaal vermogen	49,2	55,1	72,2	71,3	65,6	75,6

Bijlage 2. Samenstelling van het vreemdevermogen per 31 december 1974 gemiddeld per bedrijf (x f1000), van glasbedrijven met één ondernemer.

	Leeftijd van de ondernemer (in jaren)					
	tot 32	32-36	36-41	41-50	50 en ouder	
					met opvolger	zonder opvolger
Kort krediet						
Te betalen omzet- en loonbel.	3,4	4,5	3,4	2,1	3,3	2,8
Te betalen kosten	20,0	23,3	15,1	11,1	11,4	8,1
Te betalen investeringen	12,3	6,9	7,4	4,8	17,4	1,8
Overig kort krediet	3,1	0,8	1,9	0,6	0,3	0,7
Totaal	38,8	35,5	27,8	18,6	32,4	13,4
Lang krediet						
Leningen o/g van familieleden	18,8	21,2	18,3	10,6	11,1	13,3
Leningen o/g van particulieren	2,3	-	1,1	0,7	2,3	0,9
Kredieten Rabo-banken	14,5	28,1	5,8	5,8	9,0	2,9
Leningen o/g Rabo-banken	124,7	116,9	63,5	75,9	87,8	36,0
Overige banken	11,5	4,0	1,2	2,9	-	-
Cultuur Technische Dienst	4,6	-	-	0,4	1,6	-
Verzekeringsmaatsch.	3,1	-	-	0,4	-	-
Overige kredietinstellingen	3,9	0,7	1,5	-	0,5	0,8
Totaal	183,4	170,9	91,4	96,7	112,3	53,9
Totaal vreemd vermogen	222,2	206,4	119,2	115,3	144,7	67,3
idem, in % van het totaal vermogen	50,8	44,9	27,8	28,7	34,4	24,4

Bijlage 3. Structuur der aktiva en passiva per 31 december 1974 van glasbedrijven met één ondernemer.

	Leeftijd van de ondernemer (in jaren)					
	tot 32	32-36	36-41	41-50	50 en ouder met opvolger	50 en ouder zonder opvolger
Structuur der Aktiva						
Duurzame produktiemiddelen	67	68	62	63	64	56
Vlottende middelen	8	9	8	7	7	6
Liquide middelen	5	6	6	9	10	7
Woning	18	15	19	16	18	25
Overige deelnemingen en beleggingen	2	2	5	5	1	6
Totaal	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>
Structuur der passiva						
Kort krediet	9	8	6	5	8	5
Leningen o/g van familieleden	4	5	4	3	3	5
" " " particulieren	1	-	1	-	-	-
Rabo-banken	32	31	16	20	23	14
Overige banken	3	1	-	1	-	-
Overig lang krediet	2	-	1	-	-	-
Totaal lang krediet	<u>42</u>	<u>37</u>	<u>22</u>	<u>24</u>	<u>26</u>	<u>19</u>
Eigen Vermogen	<u>49</u>	<u>55</u>	<u>72</u>	<u>71</u>	<u>66</u>	<u>76</u>
Totaal	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>
Structuur van het vreemde vermogen						
Kort krediet	17	17	23	16	22	20
Leningen o/g van familieleden en particulieren	10	10	16	10	9	21
Rabo-banken	63	70	58	71	67	58
Overig lang krediet	10	3	3	3	2	1
Totaal	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>

Bijlage 4. Vermogensmutaties in 1974, gemiddeld per bedrijf (x f 1000)
van glasbedrijven met één ondernemer

	Leeftijd van de ondernemer (in jaren)					
	tot 32	32-36	36-41	41-50	50 en ouder	
					met opvolger	zonder opvolger
Aantal bedrijven	32	36	34	42	22	14
Mutaties in het eigen vermogen						
Ondernemersoverschot	- 9,0	- 1,7	- 6,6	-17,3	-19,5	-18,8
Berekend loon ondernemer	33,1	32,8	31,7	31,6	27,1	29,3
Arbeidsopbrengst ondernemer	24,1	31,1	25,1	14,3	7,6	10,5
Renteverschil	9,9	12,5	15,1	14,3	14,5	10,0
Inkomstenstoeslag	1,4	1,7	1,1	1,2	1,3	1,3
Ondernemersinkomen	35,4	45,3	41,3	29,8	23,4	21,8
Berekend loon gezinsleden	6,7	4,9	5,5	9,0	30,5	7,9
Gezinsinkomen uit bedrijf	42,1	50,2	46,8	38,8	53,9	29,7
Gezinsinkomen buiten bedrijf	4,0	4,1	5,6	6,8	9,2	3,8
Totaal gezinsinkomen	46,1	54,3	52,4	45,6	63,1	33,5
Gezinsbestedingen 1)	36,9	39,1	39,7	38,0	50,6	32,9
Besparing	9,2	15,2	12,7	7,6	12,5	0,6
Subsidies in de vermogensfeer	1,0	0,8	1,3	1,3	0,9	0,1
Overige vermogensmutaties	- 0,7	- 0,5	- 1,8	- 4,1	- 4,5	-
Totale mutatie Eigen Vermogen	9,5	15,5	12,2	13,0	8,9	0,7
Mutaties in het vreemde Vermogen						
Kort krediet	12,4	1,8	3,1	2,2	14,3	2,7
Leningen o/g familie en overige particulieren	1,5	- 0,5	1,2	- 2,9	0,7	- 0,2
Leningen o/g Rabo-banken	38,2	20,3	6,4	26,1	40,3	4,0
Kredieten Rabo-banken	2,6	12,9	- 1,4	- 2,9	4,3	- 4,8
Overige kredietinstellingen	4,1	0,8	- 0,2	- 0,2	-19,3	- 0,1
Totale mutatie Vreemd Vermogen	58,8	35,3	9,1	22,3	40,3	1,6
Totale Vermogensmutatie	68,3	50,8	21,3	35,3	49,2	2,3

1) Incl. betaalde belastingen, premies sociale verzekeringen en betaald loon aan gezinsleden.

Bijlage 5. Kapitaalmutaties in 1974, gemiddeld per bedrijf (x f1000)
van glasbedrijven met één ondernemer.

	Leeftijd van de ondernemer (in jaren)					
	tot 32	32-36	36-41	41-50	50 en ouder	
					met opvolger	zonder opvolger
Aantal bedrijven	32	36	34	42	22	14
Bruto-investeringen in:						
grond	5,3	0,3	-	2,4	0,9	-
gebouwen	1,3	4,4	2,6	5,4	3,9	-
glasopstanden	31,6	15,5	16,0	14,6	23,0	-
verwarmingsinstallaties	26,3	22,8	9,8	11,5	18,1	1,8
overige installaties	5,1	7,7	2,2	3,8	6,0	1,1
machines en werktuigen	4,0	3,7	3,4	2,9	4,3	1,0
overige inventaris	2,7	1,7	1,1	1,2	0,7	0,2
vaste plantopstand	6,3	12,2	7,4	6,1	2,4	0,3
Totaal bruto-investeringen	82,6	68,3	42,5	47,9	59,3	4,4
Afschrijvingen	29,2	30,2	28,3	25,6	25,3	17,4
Netto-investeringen	53,4	38,1	14,2	22,3	34,0	-13,0
Mutatie vlottende middelen						
Veldinventaris	4,5	1,4	1,9	2,4	0,9	2,3
voorraan, vorderingen e.d.	4,2	5,2	0,2	3,9	1,2	0,4
Totaal	8,7	6,6	2,1	6,3	2,1	2,7
Mutatie liquide middelen						
kas, rek. crt., bank, giro	1,4	1,9	0,6	5,6	8,1	1,0
spaarrekening	3,7	1,8	- 2,8	-10,1	4,1	4,2
effecten	-	-	- 1,1	2,5	-	-
Totaal	5,1	3,7	- 3,3	- 2,0	12,2	5,2
Mutatie deelnemingen en beleggingen						
deelneming veiling e.d.	0,8	0,8	0,6	0,5	- 0,1	1,2
leningen u/g	- 0,9	2,3	- 0,3	10,5	- 0,5	- 0,1
woningen	1,2	- 0,8	7,8	- 2,3	1,7	6,3
overige beleggingen	-	0,1	0,2	-	- 0,2	-
Totaal	1,1	2,4	8,3	8,7	0,9	7,4
Totale kapitaalmutatie	68,3	50,8	21,3	35,3	49,2	2,3

4 Bijlage 6. Diverse kengetallen ter beoordeling van de financiële positie van glasbedrijven met één, resp. meerdere ondernemers, per leeftijdsklasse van de oudste ondernemer

	Leeftijd van de oudste ondernemer										
	tot 36 jaar		36 tot 50 jaar			50 jaar en ouder					
	totaal	1 onder- nemer	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Aantal bedrijven	77	68	9	88	76	12	56	22	34	16	
Aant. ondernemers p. bedrijf	1,07	1	2,12	1,12	1	2,17	1,68	1	2,33	1,20	
sbe	217	207	363	211	186	438	256	200	310	161	
Kosten 1974	220100	210700	360600	215400	185600	487200	247900	199200	294400	151800	
Solvabiliteit (ult. 1974)	53,5	52,5	63,0	71,8	71,7	72,3	68,9	65,6	71,1	79,3	
Leeftijd duurz. prod. midd. (bedrijfs. in % nieuww.)	49,6	50,1	46,2	45,5	46,5	42,1	45,4	45,5	45,3	33,0	
per 1-1-1974	51,9	52,9	44,6	47,4	48,2	45,0	46,8	49,6	44,8	30,3	
per 31-12-1974	97,6	97,6	98,0	95,2	93,1	102,4	94,5	90,2	97,3	87,2	
Rentabiliteit 1974 (opbrengst in % kosten)	14200	12400	42000	12000	9800	32600	17900	12500	23000	- 400	
Besparingen	6,5	5,9	11,6	5,6	5,3	6,7	7,2	6,3	7,8	- 0,2	
idem, in % kosten	14700	12700	45400	14900	12700	34800	14900	8900	20500	- 400	
Mutatie eigen vermogen	6,7	6,0	12,6	6,9	6,8	7,2	6,0	4,5	7,0	- 0,2	
idem, in % kosten	42700	46300	-11300	18800	16700	38000	20700	40300	2100	4500	
Mutatie vreemd vermogen	19,4	22,0	- 3,1	8,7	9,0	7,8	8,4	20,2	0,7	3,0	
idem, in % kosten	42400	45200	- 500	25400	18900	85500	21800	34000	10100	-8400	
Netto-investeringen	19,2	21,5	- 0,1	11,8	10,2	17,5	8,8	17,1	3,4	- 5,5	
idem, in % kosten	13	13	11	15	16	14	15	17	14	17	
Liquide en vlottende midde- len in % Balanstotaal											

- 1) deze firma's bestaan uit 26 vader-zoon firma's en 8 firma's van broers
2) in deze groep zijn de bedrijven niet onderscheiden naar één, resp. meerdere ondernemers, wegens het vrijwel ontbreken van firma's.